

**Тема уроку. Андрій Чайковський. Коротко про митця. "За сестрою".
Відтворення історичних подій з позицій гуманізму.
Напружений динамічний сюжет героїко-романтичної повісті.
ТЛ: героїко-романтична повість, композиція.**

Мета: вивчити творчість А. Чайковського; поглибити знання учнів про повість та її різновиди; удосконалювати вміння учнів аналізувати композицію твору; розвивати вміння творчо мислити; виховувати повагу до української історії та вміння її правильно оцінювати.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Засоби навчання: підручник (Міщенко О. Українська література: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К. : Генеза, 2007. – 288 с.)

Методична література: журнали «Вивчаємо українську мову та літературу»,
«Українська мова та література»

Хід уроку

I. Організаційний момент (перевірка читацьких щоденників, словників для термінів)

II. Повторення вивченого матеріалу

1. *Бесіда*

- Роки життя Шевченка
- Періоди творчості
- Які твори вивчили?
- До яких періодів вони належать?
- Що таке балада?
- Ознаки балади
- Тема, ідея "Заповіту"

2. *Самостійна робота з ТЛ (кожен учень отримує свій варіант з 4 термінами)*

Самостійна робота. Теорія літератури

Варіант 1

Дайте визначення термінам

Види суспільно-побутових пісень _____

_____

Ознаки балади _____

_____

Ознаки повісті _____

_____

Коломийка _____

_____

III. Повідомлення теми та мети уроку

Завдання на урок:

- почати вивчати творчість А. Чайковського;
- поглибити знання про повість, композицію;
- виховувати у собі повагу до української історії.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Робота з підручником.
2. Літературна п'ятихвилинка на с. 101
3. Літературознавчий аналіз повісті А. Чайковського «За сестрою» (у класних зошитах)

3.1. Історія написання твору.

Повість «За сестрою» (1907) створена на основі довготривалого вивчення історичних матеріалів з часів татарських нападів на українські землі та їхньої ретельної художньої обробки. В центрі — захоплююча історія юного Павлуся, молодшого сина з козацького роду Судаків, який порятував від татарського полону свою сестру Ганнуся.

3.2. *Тема:* відтворення страшних картин поневолення татарськими загарбниками українського народу; зображення Павлуся, який докладає будь-яких зусиль, мужності, наполегливості, старанності, кмітливості для порятунку своєї сестри з татарського полону.

3.3. *Ідея:* уславлення козаків — оборонців рідної землі, Павлуся — відважного лицаря, їх благородство, відповідальність, мужність; засудження татар та українців-зрадників.

3.4. *Основна думка:* тільки любов до рідної землі, батьківської домівки, тільки сила волі, цілеспрямованість, дружна завзятість допоможе подолати будь-якого ворога заради щастя, радості, миру в кожній українській оселі.

3.5. *Жанр:* героїко-романтична повість.

3.6. Проблематика повісті:

- батьки і діти;
- життя і смерть;
- радість і трагедія;
- відповідальність і безпечність;
- вірність і зрада;
- добро і зло;
- щирість і хитрість, улесливість, підступність.

3.7. Робота над I розділом твору.

3.7.1. Виразне читання або переказування окремих цікавих епізодів з розділу.

3.7.2. *Тема:* зображення життя мешканців села Спасівка до нападу татар та знищення спасівчан загарбниками.

3.7.3. *Ідея:* засудження жорстокості, жаги до збагачення, насильства (татарва).

3.7.4. *Основна думка:* неуважність одного загубила життя багатьом.

3.7.5. Композиція:

Експозиція: знайомство з мешканцями села Спасівка, умовами їх життя.

Зав'язка: розповіді діда Андрія про татарву, лихо, яке вони чинять.

Кульмінація: татари спалили Спасівку, а мешканців — повбивали, решту — забрали у полон.

Розв'язка: Павлусеві єдиному із спасівчан вдалось втекти від загарбників.

4. Робота зі словником для термінів. Опрацювання теоретичного матеріалу. Геройко-романтична повість. Композиція.

- *Романтичний* (твір) — виявляється у показі ідеального героя, його духовного світу та його ідеалів, заради яких він вступає у боротьбу.
- *Геройчний* (твір) — прагнення показати велич людини (героя), яка здійснює подвиг, щось неможливе, ризикуючи; утвердження величі подвигу.
- *Геройко-романтична повість* — епічний твір середнього розміру, в якому діє герой (чи кілька героїв) ідеальний, духовно багатий, він намагається вступити у боротьбу за справедливість, правду і прагне це довести на прикладі конкретних вчинків, справ.

2.2. *Романтичний герой* — людина, яка є частиною всеосяжної природи, вона індивідуально-самоцінна, неповторна: паралельне зображення природи й людини. Ідеал суспільно активної, діяльної людини; риси позитивного героя — відданість інтересам України, хоробрість, здатність до самопожертви, патріотизм.

2.3. *Композиція* (від лат. *compositiv* — укладання, поєднання) — співвідношення частин твору, яке відбиває складність зображуваних у ньому явищ життя; послідовна вибудова, розміщення та взаємозв'язок частин, образів, епізодів художнього твору; побудова твору, обумовлена його змістом і жанровою формою. Притаманна будь-якому творові.

Складовою частиною композиції є сюжет.

Він складається з таких елементів: експозиції, зав'язки, розвитку дії, кульмінації, розв'язки.

Аналіз композиції твору

1. Надтекстуальні елементи:

- Заголовок
- Епіграф
- Присвята
- Епілог
- Пролог
- Передмова
- Післямова тощо

2. Основний конфлікт у творі

3. Сюжетні елементи (утворюють подієвий каркас твору):

- **Експозиція** (вихідна частина сюжету художнього твору, в якій стисло подається ситуація, що логічно випереджає зав'язку. Як правило, в ній *читач знайомиться* з головними учасниками майбутніх подій, із середовищем, часом та місцем дії. Тут подається *тема* твору): *пряма* (передає в тексті зав'язці), *затримана* (подається після зав'язки окремими деталями впродовж усього тексту), *зворотна* (подається наприкінці твору).
- **Зав'язка** (епізод чи декілька епізодів, з яких починається дія твору, фіксується початок конфлікту, виявляються основні сили, що конфліктують, причини їх зіткнення, протилежність поглядів, інтересів, устремлень). Тут розкривається *проблематика твору*.
- **Розвиток дії** (змальовує загострення у стосунках конфліктуючих осіб, яке охоплює не лише головних а й другорядних дійових осіб. Найяскравіше виявляються риси характерів персонажів, їх світорозуміння й життєва позиція. Ведеться гостра боротьба між персонажами) *Інтрига* (політична, пригодницька,

любовна, детективна, психологічна тощо) тут розкривається *ідея твору, авторське ставлення* до зображуваного. **Ретардація** (досягається поза сюжетними елементами).

- **Кульмінація** (найдраматичніша точка твору. Це момент найвищого піднесення, напруження, розвитку конфлікту, момент вирішального зіткнення характерів, мить перелому в сюжеті, з якої починається розв'язка. Кульмінація стає найбільш складним випробовуванням для персонажів, котре вирішує їх майбутнє). Тут подається основна *проблема* в узагальненому, оновленому вигляді.
  - **Розв'язка** (вирішення конфлікту, показ наслідків конфлікту (чи конфліктів), остаточне вирішення долі персонажів).
4. Позасюжетні елементи (уповільнюють розвиток дії):
- Ліричні (авторські) відступи
  - Літературно-філософські, публіцистичні роздуми
  - Історичні сцени
  - Екскурси в минуле
  - Статичні описи:
    - Пейзаж (розлогі)
    - Портрет
    - Інтер'єр
    - Екстер'єр
    - Авторські характеристики
  - Передісторії
  - Міжісторії
  - Спогади героїв
  - Вставні епізоди:
    - Новели
    - Сни
    - Листи тощо

IV. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу

1. Бесіда

V. Підсумок уроку

ПАМ'ЯТКА "РЕФЛЕКСІЯ"

1. На заняттях протягом уроку я
  - дізнався _____ |
  - навчився _____ !
2. Найбільший мій успіх це _____ !
3. Мої найбільші труднощі -це _____ |
4. Що мені не вдавалося досі, а тепер вдається? _____]
5. У чому я змінився? _____ I
6. Мої побажання собі на наступний урок.

VI. Визначення домашнього завдання

Прочитати повість, скласти складний план до одного з розділів.